

Orta Gelir Tuzağı ve Türkiye'nin Konumu Açısından Bir Değerlendirme¹

Cemal Caner UYANIK, Department of Economics, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Dokuz Eylül University, Turkey; e-mail: caner.uyanik@outlook.com

An Evaluation on Middle Income Trap and Turkey's Position²

Abstract

The issue investigated in this paper is quite important on the grounds that Turkey is mentioned among the countries in middle income trap and it is challenging to overcome this trap. The quality of the workforce, and accordingly workforce's relatively low wage profile, economic policy and structural factors are selected as explanatory variables. In this paper, the issue is discussed in details in the context of explanatory variables by examining the strategic moves of the selected countries and appropriate road map is tried to be drawn.

Keywords : Middle Income Trap, Economic Policy, The Quality of Workforce, Structural Factors.

JEL Classification Codes : O10, O20, O50, J00, J30.

Öz

Türkiye'nin geldiği noktada orta gelir tuzağı ile birlikte anılmaya başlaması ve bunu aşmasının güçlüğüne vurgu yapılması, konunun önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada açıklayıcı değişkenler olarak işgücünün niteliği ve buna bağlı olarak görece düşük ücret profili, iktisat politikası ve yapısal faktörler seçilmiştir. Açıklayıcı değişkenler bağlamında sorun etraflıca ele alınmaya ve örnek ülkelerin stratejik hamleleri incelenerek uygun bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler : Orta Gelir Tuzağı, İktisat Politikası, İşgücünün Niteliği, Yapısal Nedenler.

¹ Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü tarafından düzenlenen "Prof.Dr. Mehmet Sadık ACAR Bilimsel Araştırma ve Lisansüstü Tez Yarışması-2015"te ikincilik ödülüne layık görülmüştür.

² This paper had won the "Second Place" in "Prof.Dr. Mehmet Sadık ACAR Scientific Research and Thesis Competition-2015" organized by Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics.

1. Giriş

İktisat biliminin önemli alt alanlarından biri de iktisadi büyümedir. Bu alanda birçok teori ve yaklaşım bulunmakla birlikte konunun bütün boyutlarıyla ve evrensel geçerliliğe sahip olarak yeterince açıklandığını söylemek güçtür. Son yıllarda oldukça popüler olan "orta gelir tuzağı" kavramı ise iktisadi büyüme bağlamında ele alınan ve daha çok gelişmekte olan ülkeleri ilgilendiren önemli bir konu ve sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi, ekonomiler zaman içerisinde farklı dinamiklere dayalı bir biçimde büyüme gerçekleştirmektedir. Fakat kimi ekonomiler zaman içinde belli bir kişi başına gelir seviyesinde takılıp bunu aşamaz hale gelmektedir. Bu durum hem ekonomik büyümeyi hem de toplumsal refahın artışını olumsuz yönde etkilemektedir.

Orta gelir tuzağının Türkiye özelinde incelenmeye çalışıldığı bu makalenin ilk bölümünde, orta gelir tuzağının tanımı ile Türkiye'nin orta gelir tuzağında bulunup bulunmadığına ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. İkinci bölümde, orta gelir tuzağının açıklayıcı değişkenlerinin Türkiye örneğinde neler olabileceği ve sürecin nasıl geliştiği incelenmektedir. Orta gelir tuzağından kurtulmuş ülke örneklerinden çıkarılabilecek dersler ve Türkiye için önerilere ise çalışmanın üçüncü ve son bölümünde yer verilmiştir.

2. Orta Gelir Tuzağı: Kavram ve Türkiye

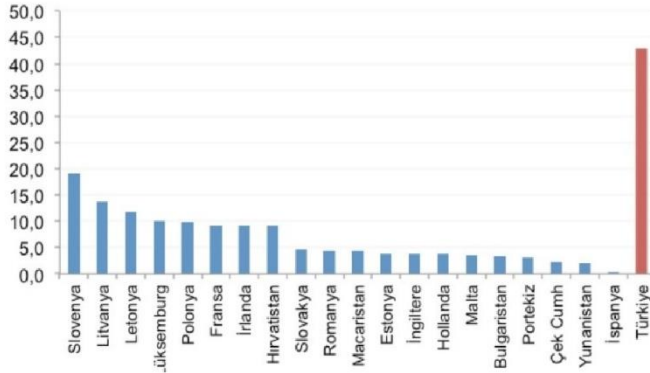
Orta gelir tuzağı iktisat yazınında önemli bir yere sahiptir. Ülkelerin belli bir eşik kişi başına düşen milli gelir seviyesine gelip uzun bir süre o seviyeyi aşamamaları durumu şeklinde tanımlanan orta gelir tuzağı için net bir gelir seviyesi belli değildir. Orta gelir tuzağı, kişi başına milli gelirin 16.000 Amerikan Doları (USD) düzeyine ulaştığı eşik olarak belirlenmektedir. Bunun dışında, ülkenin kişi başına gelirinin dünyanın hegemonik lideri Amerikan ekonomisindeki gelirin %58'ine ulaşması ve ülke içerisinde imalat sanayi payının %23'ü bulması da orta gelir tuzağını betimleyen unsurlar arasında sayılmaktadır (Yeldan vd., 2012: 35). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2014 yılı itibarıyla Türkiye'nin kişi başına düşen milli gelirinin 10.404 USD olması orta gelir tuzağının bir göstergesidir. Bu bağlamda Türkiye'de bu gelir seviyesinin neden aşılamadığı konusu incelenmeye değerdir.

3. Orta Gelir Tuzağında Türkiye

İktisadi büyüme temelde üç kaynaktan beslenmektedir. İşgücü ve sermaye stokundaki artışlar büyümeyi sağladığı gibi, toplam faktör verimliliğindeki artışlar ve teknolojik gelişme de büyümenin önemli kaynağıdır.

Neo-klasik yakınsama teorisi geliştirmekte olan ülkelerde (GOÜ) sermayenin marjinal verimliliğin, gelişmiş ülkelerde (GÜ) ise emeğin marjinal verimliliğinin yüksek olduğunu kabul etmektedir. Bu duruma bağlı olarak GÜ'lerden GOÜ'lere bir sermaye akımının gerçekleşeceği; buna bağlı olarak artacak yatırımlar sonrasında GOÜ'lerde büyümenin hızlanacağı öngörülmektedir. Bu süreçte çok uluslu şirketler aracılığı ile GOÜ'lerden elde edilen kârın bir kısmının GÜ'lere geri döneceği; yani bu iki farklı grup ülkenin zamanla birbirlerine yakınsayacağı ifade edilmektedir. İçsel büyüme teorileri ise Neo-klasik öngörünün gerçekleşmeyeceğini açıklamakta; GÜ'lerin bilgi çağına girmiş olması, bilgi teknolojileri, beşeri sermaye, eğitim, sağlık, araştırma ve geliştirme (Ar-Ge) yatırımlarını yapmış olması nedeniyle yakınsamanın gerçekleşmeyeceği tezini içermektedir. Sermayenin azalan getiri yasasına göre işlediği gerçeğiyle beraber uzun süreli büyümenin sadece fiziksel sermaye artışıyla sağlanamayacağı Solow'dan sonra netlik kazanmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin içsel büyüme teorilerinin araçlarına verdiği önem, bir tartışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil: 1
Asgari Ücretin %105'inden Az Ücret Alanlar

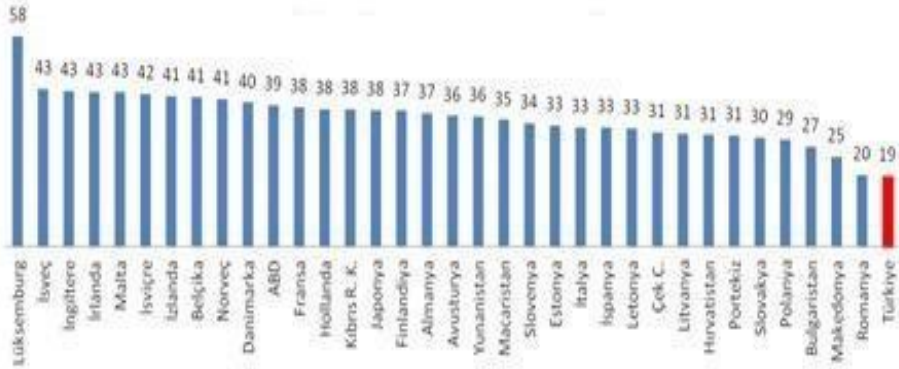
Kaynak: Eurostat, 2015.

İşgücü niteliği yüksek olan bir ülkede, istihdamın ücret profili itibarıyla asgari ücretin oldukça üzerinde bir seviyede olması beklenen bir durumdur. Şekil 1'de görüldüğü gibi Türkiye'de asgari ücretin %105'inden daha az ücret alanların toplam istihdam içindeki

payı %45'e çok yakındır. Emeğin bir talep unsuru da olduğu göz önüne alındığında, iç talep kaynaklı büyümenin orta gelir tuzağından kurtulmak adına katkısı, bu ücret profilinin sergilendiği bir ekonomide düşük kalacaktır.

Hem iç talep yönlü katkı hem de yüksek katma değer sağlayan bilgi teknolojilerinin üretilmesi adına beşeri sermayenin niteliğinin artırılması gerekmektedir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin “Programme for International Student Assessment” (PISA) endeksindeki veriler Türkiye'nin 65 ülke arasında matematikte, fen bilimlerinde ve okuma alanlarında sırasıyla 44, 43 ve 42. sırada bulunduğunu göstermektedir (OECD, 2012). Bir başka deyişle Türkiye, orta gelir tuzağına, eğitim-öğretime yeterince önem vermemesi nedeniyle düşmüştür. TÜİK verilerine göre Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH)'ya oranı 2013 itibariyle %0,95'tir. Orta gelir tuzağından çıkan ve/veya hiç bu seviyeye takılmadan daha yüksek bir gelir seviyesine ulaşan ülkelerin Ar-Ge harcamalarının GSYH'ye oranının oldukça altında kalmış görülen Türkiye verisinin neden görece düşük kaldığını, Şekil 2'deki %19'luk bilgi yoğun istihdam oranı seviyesi açıklamaktadır.

Şekil: 2
Bilgi Yoğun İstihdam Oranı (%)

Kaynak: Eurostat, 2015.

Öte yandan sektörlerin emek verimliliği derecelerine bakıldığında, 2014 yılı itibariyle tarım sektöründe çalışan bir kişinin reel olarak 2.028 TL (Türk Lirası)'lık bir

üretim yaptığı, sanayi sektöründe çalışan bir kişinin 7.810 TL'lik üretim yapmakta olduğu ve hizmetler sektöründe ise 5.627 TL'lik kişi başı üretim gerçekleştirildiği görülmektedir. Küresel likidite bolluğu döneminde artan USD arzının önemli bir kısmı, yüksek faiz ve olası yüksek borsa kazancı potansiyeli nedeniyle Türkiye'ye gelmiş olup reel döviz kuru düşmüş (TL değerlenmiş) ve sanayinin ihtiyaç duyduğu ara mallarını ithal etmek daha rasyonel hale gelmiştir. İstihdam yaratmayan büyüme sürecini yaşayan bir Türkiye'nin bu gelir seviyesini niçin aşamadığı anlaşılabilir. Bu veriler birinci sırada desteklenmesi gereken sektörün hangisi olduğunu da ortaya koymaktadır.

Daha önce 22 ülke için yapılan çalışmanın metodolojisi, Dünya Bankası Türkiye Ofisi tarafından Türkiye'de faaliyet gösteren 330 şirkete uyarlanmış ve şirketlere yakından bakılıp bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Şirketlerin kendi yönetim becerilerine olan güvenleri ile şirketlerin performansları arasında büyük fark olduğu anlaşılmıştır. Araştırmanın yapıldığı ülkeler arasında kendine en çok güvenen, daha mükemmelini aramayan şirket yöneticileri, Türkiye'de faaliyet gösterenler olarak tespit edilmiştir. Farkın en fazla olduğu ülke ise Türkiye'dir. Şirket çalışanlarında da durumun aynı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöneticilerin yönettiği şirkette çalışanların %40'ı yapmakta oldukları iş için gereğinden fazla donanımlı olduklarını belirtmektedirler (Sak, 2015).

Orta gelir tuzağı seviyesinde bulunmanın bir diğer açıklayıcı değişkeni, yönetici ve çalışanların, performanslarına göre kendi becerilerini yüksek görmeleri durumudur. Yapabileceğinin en iyisini yaptığına inanan çalışanların verimliliğinin daha da artırılması neredeyse olanaksızdır. Şüphesiz dışa açık bir ekonomi sadece kendi iç dinamikleri ile değerlendirilmemelidir; bu yüzden genel küresel koşullar üzerinde de durulmasında yarar vardır.

3.1. Küresel Şartlar ve Türkiye

Küresel likidite bolluğunun getirdiği, yapay ve istihdam yaratmayan, dış kaynağa dayalı büyüme sürecinden ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası'nın önümüzdeki 6 aylık dönem içerisinde faiz artışına gidecek olmasından en çok etkilenecek ekonomilerden birisi, Türkiye ekonomisi olarak görülmektedir. Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, Türkiye'nin dış borç stokunun 2014 itibarıyla 402,4 milyar USD olması ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB)'nin verilerine göre, TCMB'nin rezervlerinin düzeyi, etkinin ne denli yüksek olabileceği hakkında fikir edinmeye yetmektedir. Türkiye'nin ihracat yaptığı bölgeler arasında en büyük paya sahip Avrupa bölgesinde yaşanan durgunlukla beraber Rusya'nın, petrol fiyatlarının düşmesi sonucu yaşadığı ekonomik durum da koşulların Türkiye aleyhine olduğunun işaretlerindedir. Şüphesiz aleyhte olan bu koşulların altında yatan nedenlerin arasında, Türkiye'nin ihraç ettiği malların niteliği de yatmaktadır. Gelir esnekliği katsayısı düşük ve fiyat esnekliği katsayısı yüksek

mallar ihraç eden bir ekonominin bu koşullardan olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz görünmektedir. Sanayi sektörüne, işgücünün niteliğinin gereğince artırılması için öğretime, yönetici ve çalışanlarımızın her zaman mükemmeli araması için gerekli olan eğitime önem ve destek verildiğinde, gelir esnekliği katsayısı yüksek mallar üretmek daha ulaşılır bir amaç haline gelecektir.

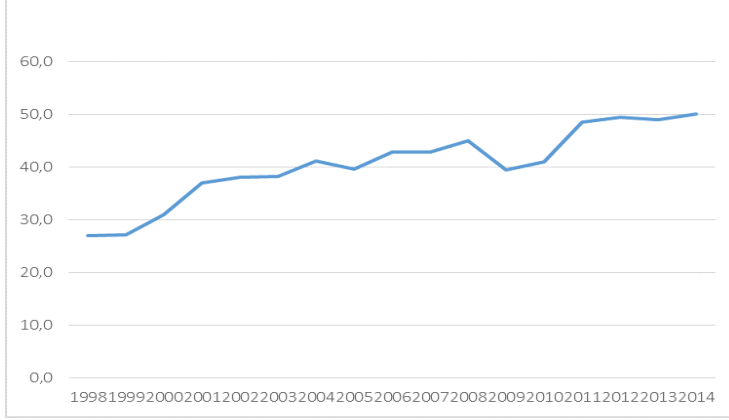
Dünyada yaşanan gelişmeler incelendiğinde, dünya genelinde gelir düzeyinin giderek artacağı öngörülebilmektedir. Bu durumda gelir esnekliği katsayısı yüksek mallar üretemeyen ekonomilerin de dünya ticaretindeki paylarının giderek azalması kaçınılmazdır. Dünya ticaretindeki payı azalan bir ekonominin kişi başına düşen milli gelirini orta gelir tuzağı seviyesinin üzerine çıkarabilmesi, ancak nüfusunun giderek azalmasıyla gerçekleşebilecektir. Türkiye için nüfus artış hızının TÜİK verilerine göre 2014 yılı itibariyle %1,33 olduğu göz önüne alındığında, böyle bir durumun (savaş ve benzeri durumlar hariç) mümkün olmayacağı ve istenmediği de açıktır. Bu durumun oluşumunda şüphesiz yapısal nedenlerin de etkisi vardır. Yapısal faktörlerin istenilen yönde değiştirilebilmesi için iktisat politikası önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. İktisat Politikası ve Türkiye

Orta gelir tuzağının açıklayıcı değişkeni olarak düşünülen bir diğer öge, iktisat politikasıdır. Yeldan vd. (2013), gelişmişlik düzeyine etki eden sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı ve X ihracatı, M ithalatı göstermek üzere, dışa açıklık oranı $[(X+M)/GSYH]$ değişkenlerini kullanarak bir sonuca varmışlardır. Vardıkları sonuca göre sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı, yoksul ülkelerde %10,5, orta gelir düzeyindekilerde %15,9 ve zengin ülkelerde %23,4 şeklindedir. Yoksul ülkelere ilişkin oranın diğerlerine göre düşük olması, gelir düzeyi üzerindeki etkisini kavramaya katkı sağlamaktadır. Dışa açıklık oranı da sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı sıralamasını izlemekte ve değerler, zengin ülkelerde %85,4, orta gelirli ülkelerde %79,8 ve yoksul ülkelerde ise %61 olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Utkulu ve Özdemir (2005) çalışmasındaki bulgular, Türkiye örneğinde ticari açıdan dışa açılmanın büyüme üzerindeki uzun dönemli etkisinin pozitif olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı, Yeldan vd. (2013) çalışmasında ulaşılan sonuçların biraz altında; fakat kabul edilebilecek bir seviyededir. Ancak dışa açıklık oranı konusunda Yeldan vd. (2013) çalışmasında elde edilen sonuçlar, Türkiye örneğinin üzerinde kalmaktadır. Bu çalışmanın bulgularına göre, yoksul ülkeler için dışa açıklık oranı %61 iken 2014 itibariyle Türkiye verisi %50 dolaylarında olup oldukça düşük bir seviyededir (Yeldan vd., 2013). Konuya bu açıdan bakıldığında, içsel teori araçlarına verilmesi gereken önem kadar iktisat politikasına da aynı düzeyde önem verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Şekil: 3
(X+M)/GSYH (%)

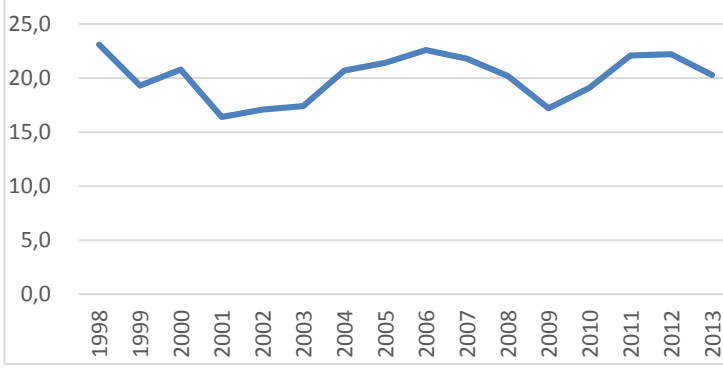
Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye’de sermaye yatırımlarının GSYH’ye oranı, Yeldan vd. (2013) çalışmasında ulaşılan sonuçların biraz altında; fakat kabul edilebilecek bir seviyededir. Ancak dışa açıklık oranı konusunda Yeldan vd. (2013) çalışmasında elde edilen sonuçlar, Türkiye örneğinin üzerinde kalmaktadır. Bu çalışmanın bulgularına göre, yoksul ülkeler için dışa açıklık oranı %61 iken 2014 itibariyle Türkiye verisi %50 dolaylarında olup oldukça düşük bir seviyededir (Yeldan vd., 2013). Bu veri Şekil 3 yardımıyla görülebilir. Konuya bu açıdan bakıldığında, içsel teori araçlarına verilmesi gereken önem kadar iktisat politikasına da aynı düzeyde önem verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

İktisat politikası bağlamında yatırım ortamını iyileştirici önlemler, I yatırımı göstermek üzere, I/GSYH oranını artırmakla beraber, artan yatırımların bir bölümü kuşkusuz ihracat ve ithalat kanalı ile dışa açıklık oranını da artırıp orta gelir tuzağından çıkmış ülkelerin dışa açıklık ve I/GSYH oranlarına erişmeye katkı sağlayacaktır. Şekil 4, Türkiye’de I/GSYH oranını göstermektedir. Buna göre, söz konusu oranın Türkiye ekonomisi açısından bir bantta sıkışıp kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Orta veya düşük gelir tuzağı sadece bir teknoloji ve kaynak kullanımı sorunu değil; iktisat politikası, ticaret ve ürün deseni ile kurumsal nitelikleri de içeren karmaşık bir olgudur (Yeldan vd., 2012). Türkiye’nin neden orta gelir tuzağında bulunduğu açıklanmaya çalışılmasından sonra bu alanda başarı elde etmiş ve referans alınabilecek ülkelerin koşullarına değinmek de yerinde olacaktır.

Şekil: 4
I/GSYH (%)

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek tarafımızdan hazırlanmıştır.

4. Örnek Ülkeler: Güney Kore ve Finlandiya

Bugün kişi başına düşen gelir düzeyleri Türkiye'nin oldukça üzerinde olan Güney Kore (25.920 USD, 2013) ve Finlandiya (48.820 USD, 2013), bu başarıyı orta gelir tuzağına yakalanmadan sergilemişlerdir. Türkiye için referans alınabilecek bu iki ülkenin attığı adımlar, uyguladıkları eğitim ve öğretim sistemleri ile büyümenin itici gücü olarak seçtikleri sektörler büyük öneme sahiptir.

Güney Kore'de 1960 yılında eğitim sistemine bilgi teknolojisi eğitiminin eklenmesini, Bilim ve Destekleme Kanunu'nun çıkarılması izlemiştir. Teknolojik Gelişmeyi Teşvik Kanunu'nun kabulünün ardından sanayi sektörünün gereklerine uygun araştırmalar da teşvik edilmiştir. Atılan bu stratejik adımların 20 yıllık uyum ve uygulamaya konulma döneminin ardından 1980'lere geldiğinde, Güney Kore artık üst düzey mühendisler ve bilim insanlarına sahip olmuştur. Ulusal Ar-Ge projelerinin uygulamaya alındığı bu dönemden sonra Güney Kore ekonomisi bugünkü şeklini almış ve artık talebe yönelik teknoloji geliştirme sistemi çerçevesinde işleyen bir ekonomik yapıya sahip olmuştur. Kendi teknolojisini üreten bir sanayileşme modeline sahip olan Güney Kore, teknoloji devi sayılabilecek birçok küresel markaya sahiptir (Erkan vd., 2007: 39-40). Görüldüğü gibi, eğitim ve öğretim sisteminin büyümenin itici gücü olarak seçilen sektör lehine yönlendirilmesinin, o yönde kanun ve düzenlemelerle desteklenip sanayi ile bütünleştirilmesi Güney Kore'yi başarıya götürmüştür.

Bilim, teknoloji ve sanayi eksenli ekonomik yapıya sahip olup kişi başına düşen gelir açısından yüksek seviyede bulunan bir diğer ülke de Finlandiya'dır. 20. yüzyılın başında ormancılık ve tarıma dayalı bir ülke olan Finlandiya, 2000'li yılların başında internete bağlanma ve üniversite eğitimi gibi kriterleri içinde barındıran bir değerlendirmede dünya rekabet sıralamasında birinci olmuştur (Erkan vd., 2007: 36). Başarılı sonuçlar veren bilim, sanayi ve teknoloji politikaları, Finlandiya'yı bilgiye dayalı katma değeri yüksek, yani gelir esnekliği katsayısı yüksek ve fiyat esnekliği katsayısı düşük ürün (yani markalı ürün) ve hizmet üretir duruma getirmiştir. Milli gelirinin %3,5'ini Ar-Ge harcamalarına ayıran Finlandiya için bu, beklenen bir sonuçtur.

Gerek Finlandiya gerekse Güney Kore, üretim kazanan ve kazandığını teknolojiye yatıran, dolayısıyla hem dışa açıklık hem de sermaye yatırımlarının GSYH'ye oranı kriterleri yönünden yüksek seviyelere tutunmuş iki referans alınabilir ülke konumundadır. Referans ülkelerin attığı stratejik adımların Türkiye açısından da değerlendirilmesi, bu adımların ülkenin özgün koşullarına entegre edilebilmesi oldukça yararlı olacaktır.

5. Türkiye için Bir Değerlendirme ve Öneriler

Bilgi temelli küreselleşmenin devrimsel yapısı, birçok alanda dinamizmi ve dönüşümü beraberinde getirmiştir. Girişimci yapısında kâr öncelikli yapıdan müşteri memnuniyeti öncelikli yapıya dönüşümün, yönetim alanında idarecilikten liderliğe geçişin ve diğer bazı alanlardaki baş döndürücü ilerlemelerin yaşandığı günümüzde Güney Kore ve Finlandiya'dan öğrenilecek çok şey bulunmaktadır. Fakat yıllar önce gerekli politikaları uygulamaya koymuş olan bu ülkelerin açtığı yolu sadece takip etmek, orta gelir tuzağının aşılmasına katkı sağlayacaksa bile, referans alınan ve diğer önde gelen ülkelerin önüne geçmeye olanak vermeyecektir. Türkiye'nin bilgi temelli sanayileşmeye yoğunlaşması yanında kendine özgü bir yol seçmesi yerinde ve rasyonel bir seçim olacaktır.

Bilginin ticarileştirilmesi süreci, kuşkusuz nitelikli işgücünü gerektirmekte ve nitelikli işgücünün yetiştirilmesi ise kararlı ve yenilikçi bir eğitim ve öğretim sistemi ile gerçekleşmektedir. Temel bilimlere yoğunlaşmış ve tüm bireyleri birbirinin aynı kabul etmeyip yeteneklere uyarlanmış ve talebe göre dönüştürülebilen bir eğitim ve öğretim sistemi küresel patikanın yönünü çizen ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Türkiye bununla da yetinmeyip özel yeteneklilere yönelik uygun donanımlı okullar açmalı, özgür akla ve yenilikçi beyinlere sahip kişileri kaybetmemelidir. İngiltere örneğinde, 2014 yılında ilköğretim düzeyindeki 10-11 yaşlarındaki çocuklara "yazılım geliştirmeye olanak tanıyan tabletler" dağıtılmıştır. Yazılımların gündelik hayatın içine kadar girdiği bu dönemde ne denli başarılı bir adımın atıldığı ortadadır. Türkiye'nin böylesine bir eğitim ve öğretim sistemini desteklemesi, arandığı cevabın bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün olmazsa olmaz bir koşul olduğu göze çarpan diğer bir konudur. Teknoloji devi Apple 2007'de sonuçlanan Ar-Ge çalışması için 150 milyon USD harcama yapmıştır. Şüphesiz bu harcamayı ceza alma korkusu içinde olmadan gerçekleştirmiştir. Devlet mekanizmasının gerekli önemi ve desteği sağlamasının süreci ne kadar hızlandırdığı, referans ülke örneklerinden anlaşılabilir. Aranılan cevabın diğer bir boyutu da bilgiyi ticarileştirme sürecinin desteklenmesi ve hızlandırılması için demokrasi ve hukukun üstünlüğünün, devlet mekanizması tarafından ön planda tutulmasıdır.

Referans ülkelerden gerekli dersleri çıkarmış bir Türkiye'nin hızla gelişme göstereceği öngörülebilmektedir. Bununla beraber kendi kilit sektörlerini belirlemiş ve o sektörlerde uzmanlaşmış karşılaştırmalı üstünlük elde etmiş bir Türkiye'nin, hedeflediği 25.000 USD'lik kişi başına düşen gelir düzeyine ulaşması olasıdır. Türkiye'nin, iklim koşullarının imkân verdiği 3.000 adet endemik bitkiye ev sahipliği yaptığı ve bu bitkilerin ilaç, kozmetik ve tohumculuk sektörlerinde atılım yapmak için büyük bir potansiyele sahip olduğu da akılda tutulmalıdır. Bilgi, teknoloji ve sanayi temelli dönüşümde hız kazanmış bir Türkiye, bu ve buna benzer potansiyellerini en iyi şekilde değerlendirebilecektir. Çünkü bu sektörlerde fiyat esnekliği katsayısı düşük, markalı, yüksek katma değerli ürünler üretmek açısından eşsiz imkânlar bulunmaktadır.

İlaç, kozmetik ve tohum sektöründe yapılacak çalışmaların birçok kanaldan büyümeyi destekleyeceği öngörülmektedir. Bu alanlar için yetiştirilecek yenilikçi beyine sahip bireyler, yüksek katma değerli ürünler üretilip bu ürünlerin ihracatının artmasını sağlayabilecektir. Sonuçta hem yüksek teknolojili ürün ihracatı artmış olacak hem de dış talep kaynaklı büyüme sağlanacaktır. Yine bu yolla dışa açıklık oranı yönünden orta gelir tuzağı eşliğindeki ülkelerin ortalamasından da hızla uzaklaşacaktır. Bunun yanında Dünyada Ar-Ge'ye en fazla pay ayrılan sektör olan ilaç sektörü, yapılacak Ar-Ge çalışmaları sayesinde milli gelirden Ar-Ge'ye ayrılan payı da artırarak önde gelen ekonomilerin seviyelerinin yakalanmasına yardımcı olacaktır.

Özellikle ilaç sektörü, bu yönleriyle Türkiye'nin ihracat ve üretim alanında sıçrama yapması için fırsat sunmaktadır. Bu fırsatı değerlendirmenin yolu, ilaç sanayini dönüştürmek ve teknoloji üretir hale getirmektir. Bu atılımlarla birlikte bilim, teknoloji ve sanayi temelli bir yapıya geçilecek ve diğer sektörler de zamanla bu dönüşümü sağlayıp gelir esnekliği katsayısı yüksek, fiyat esnekliği katsayısı düşük ürünler üretilip ihraç eder hâle gelmiş olacaktır. Dünya ticaretindeki payı gittikçe artan bir Türkiye'nin orta gelir tuzağından uzaklaşması olanaklı olacaktır.

Toplam faktör verimliliği artışının diğer üretim faktörlerinin miktarsal artışına göre ülke ekonomilerini hangi seviyelere getirdiği ve getirebileceğinin önemi daha önce

vurgulanmaya çalışılmıştı. Sözü geçen atılımların tümünün kolayca gerçekleşmeyeceği bir gerçektir. Fakat bu sürecin hızlanması isteniyorsa diğer adımlardan önce harekete geçilmesi gereken nokta, bireylerin özeleştirilme yapmaları noktasıdır. Çalışanlarının içinde performansları ile kendine yönelik tutumu arasında negatif yönde büyük bir fark bulunan, daha iyisinin, mükemmelinin aranmadığı bir ortamda, bulunduğu konuma, yaptığı işe göre fazla donanımlı olduğunu ileri süren bireylerin yaşadığı bir toplumda, orta gelir tuzağından kurtulmak için yenilenmesi gereken en önemli etken, bireylerin, toplumun faydasının maksimizasyonu adına ne kadar katkıda bulduklarına yönelik eleştirel bir bakış açısı kazanmalarıdır. Raiser (2015)'in, bu bakış açısının henüz işgücü piyasasında yerleşmediğine ilişkin sonuçlara ulaştığı söylenebilir. Üzerinde durulan değişkenlerin kısa süre içinde istenilen yönde etkilenmesi mümkünse bile, tam sonuç alınabilmesi ancak bir zaman gecikmesi ile mümkün olacaktır. 1960'ta harekete geçen Güney Kore'nin vardığı nokta göz önünde bulundurulup Türkiye'nin de kendi koşullarına özgü önlemleri alması gerekmektedir.

6. Sonuç

Orta gelir tuzağına takılmayıp daha yüksek gelir seviyesine ulaşmış ülkelerin ortak özelliği, gelir esnekliği katsayısı yüksek, markalı ve buna bağlı olarak fiyat esnekliği katsayısı düşük, yüksek katma değerli ürünler üretip bu ürünlerin ihracatını yapmaları ve bunun sonucunda da gelir seviyelerini hızlı bir şekilde artırmalarıdır. Küreselleşmenin hızla geliştiği günümüzde bu niteliğe sahip ürünlerin üretimi bazı yapısal dönüşümler, iyileşmeler sonucu sağlanmaktadır. Gerekli yapısal değişimi yapamamış ve dolayısıyla sözü geçen niteliğe sahip ürünleri üretemeyen ekonomiler orta gelir tuzağıyla karşı karşıya gelmişlerdir.

Orta gelir tuzağından kurtulmak için eğitim ve öğretim sisteminin teknoloji üretebilir yenilikçi bireyler yetiştirmesinin sağlanması Türkiye açısından büyük önem arz etmektedir. Bu yapısal dönüşümün ardından, gerek nitelikli işgücünün alacağı görece yüksek ücretin sağlayacağı iç talep kaynaklı büyüme gerekse yine nitelikli işgücünün üreteceği gelir esnekliği katsayısı yüksek ve fiyat esnekliği katsayısı düşük ürünlerin ihracatı sonucu ortaya çıkacak dış talep kaynaklı büyüme, Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulmasına ve yüksek gelirli ülkeler grubuna ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Diğer ülkelerin gerekli adımları yıllar önce atmış olması, Türkiye'nin pek çok açıdan lider bir ülke olması olasılığını düşürmüştür. Kendi alanında lider olmayı hedefleyen bir Türkiye'nin böyle bir durumda seçeceği kilit sektörlerin kendine özgünlüğünü gözetmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak ilaç, kozmetik, tohum ve yeni malzemeler sektörlerine yönelik yenilikçi adımların atılması, Türkiye'yi orta gelir tuzağından kurtarabilecektir.

Sonuç olarak, hedef sektör ve ürünleri belirlemiş, bunun gerektirdiği insan gücünü yetiştirmeye olanak verecek niteliklere sahip eğitim sistemini yerleştirmiş, akli ve vicdani hür bireylere sahip, orta ve uzun vadeli yapısal destekleri hayata geçirmiş bir ülke olduğunda Türkiye, orta gelir tuzağı sorunundan kurtulmuş olacaktır. Aksi halde, söz konusu iyileştirmeleri ve dönüşümleri yapmamış bir Türkiye'nin orta gelir tuzağından kurtulmasını beklemek, rasyonel bir tutum olarak değerlendirilemez.

Kaynakça

- Erkan, H. & Y. Uysal & C. Erkan & M. Çetinkaya & S. Şanlısoy & N.E. Başer & K.E. Afşar & Ü. Aydın (2007), *Türkiye İçin Bilgi Bazlı Sürdürülebilir Yenilikçi Sanayileşme Stratejisi*, EGIAD, İzmir.
- European Commission Eurostat (2015), *Monthly minimum wage as a proportion of average monthly earnings (%)*, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=earn_mw_avgr2&lang=en>, 07.05.2015.
- OECD (2012), *Pisa 2012 Results in Focus*, <<http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>>, 06.05.2015.
- Raiser, M. (2015), *Kimi Tanıdığından 'Nasıl Yaptığına' Geçiş: Türkiye ve "Orta Gelir Tuzağı"*, <<http://www.worldbank.org/tr/news/opinion/2015/02/19/know-who-to-know-how-in-turkey>>, 29.04.2015.
- Sak, G. (2015), *Böyle Başa Böyle Tıraş Yaraşır*, <<http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5127/Boyle+basa+boyle+tiras+yarasir>>, 09.03.2015.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) (2015), *İlaç Ar-Ge Ekosistemi Raporu*, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1430228364-4.IIac_ARGE_Ekosistemi_Raporu.pdf>, 06.05.2015.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2015), *Temel İstatistikler*, <<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>>, 07.05.2015.
- Utkulu, U. & D. Özdemir (2005), "Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey?", *Economic Change and Restructuring*, 37(3), 245-266.
- World Bank (2015), *Countries and Economies*, <<http://data.worldbank.org/country>>, 07.05.2015.
- Yeldan, E. & K. Taşçı & E. Voyvoda & M.E. Özsan (2012), *Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?*, Cilt 1: Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, <http://turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-1sektorel_analiz.pdf>, 29.04.2015.
- Yeldan, E. & K. Taşçı & E. Voyvoda & M.E. Özsan (2013), *Orta Gelir Tuzağından Çıkış: Hangi Türkiye?*, Cilt 2: Bölgesel Kalkınma ve İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri, <<http://turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-raporu-ii-cilt.pdf>>, 04.05.2015.